

»divno čudo« – telojezika

robert marto

Divno čudo izvire, poput reke koje ono jeste, na jednoj planini, tačnije na planini Trnju u istočnoj Srbiji. Ova planina čini osovinu i pupak Balkana. Ona je geografski, pesnički i mitski Olimp slovenskog naroda koji je okružuje. U ovoj oblasti čak i danas tradicija ostaje najživlja i gatka se prenosi sa najmanje izmena. Planina ima dva oblika: s jedne strane zaravan, koja postaje trpeza za »gozbu bogova«; s druge piramida, mesto pogrebnih svečanosti. Od praistorije ovi krajevi su poznati po svom bogatstvu metalima i, posebno, zlatnim ljuspama koje prenose rečni tokovi.

Na ovo visoko mesto pozvan – i to od pre pamćenja – pesnik, koji je sam pamćenje, saziva božanstva, ili pak mlade bogove pretke i zasniivače. Udarom zvukova, on u krvi razbudi prvo kovitlanje, osluškujе danas koji smisao ima ovaj topot, istovremeno u zemlju zakopan i na nebo uzdignut. On vreme onog *bilo jednom* sučeljava različitim modernim vremenima, istorijskom, genetskom, prostornom, administrativnom. Silovit dijalog u kojem je jezik hitnu kao što se u boju hitnu sva oružja na bacanje. Prask i vrtoglavica koji se stišavaju u lepim lokvama svetlosti. To je *Gozba vekova na Rtnju*, veličanstvena i podrugljiva, gde su sve stvari u raspravi, gde je sve stavljeno u parbu dok

*dole se skupljaju ljudi
pevaju i slavoslove
iako ne vide tačno
šta se na vrhu zbiva*

U svojoj drugoj fazi *Mesečevoj svadbi*, spjev se gradi na ritualan način, prvo ritmovan, sinkopiran kao za neku vrstu šamanske i dionizijske igre; najzad i čitavom dužinom obnavljajući se prema scenariju svadbenog obreda, bitnom i osnovnom u balkanskoj tradiciji, kao što svedoče mnogobrojne sprske narodne pesme. Junak speva je Ratar, uvek viđen i potvrđen u narodnom predanju kao Knez: u isto vreme osniivač i oplodivač; što ga utemeljuje kao pesnika (onog koji čini), kao pevača, onog koji peva sklad što se rađa iz svadbi ljudi, koje nalaze svoj model u hijerogamiji nebeskih tela, epifaniji božanstva...

*svadba je u toku
i ona nas obnovi
u srcu bikovske snage
unutra
oko čaše se nešto roji
onda se nebo u zemlji peni
godina nas opet ovremeni
pletu se nevestinski venci
horskoj pesmi
novome veku
domaćinu prestonom
i Dobrome Gostu
u Trojstvu
tebi i meni.*

Pošto su svadbe završene, počinju pogrebne svečanosti. U *Prelasku*, trećem prostoru *Divnog čuda*, Knez, prekoračivši prag, napreduje sada od smrti ka životu. Vodi ga i spasava njegova sposobnost za pesmu; i kroz novu pesmu on uspeva da prizove novu stvarnost – ili kraljevstvo – mitsko. Mit se ostvaruje obistinjavajući novu reč, koju na neki način kraj speva uzбира, kao trag, prelazak novog Orfeja sljubljenog sa Pitijom i Sibilom.

Koja je bila želja pesnika Pavlovića u njegovom naumu? Pronaći (naravno) prolaz kroz koji će mu biti dopušteno da pipajući ponovo, međusobno poveže tri reči: reč naučnu, reč narodnu, reč sadašnjju. Zato on u svoju kovčanicu usisava materijale od kojih će – alhemijski – napraviti svoje zlato. Materija, to je taj izvanredni naramak koji sadrži Pindarove himne, vizantijske himne, slovenske himne; koji sadrži indijske epove, freske, mozaike Marija sve do manastira; koji zbližava kamenje Lepenskog vira sa seoskim svadbenim pesmama; koji utkiva nauku. Ništa nespojivo, nigde prekida; ritam oživljava rasuto telo, skupljajući ga. Dah uzet sa tačke najbliže elementarnom i primordijalnom, podstiče vatru sjedinjenja, čime se ono raznorodno preobraća u telo jezika. Blesak, razbarušenost; – obuzdana fuga je ta koja ih izaziva. Razigranost i igra uzavrelli su u pokretu jezika, što ga pesnik ostavlja da se sam govori, u koji sebe uranja da bi kroz vreme uhvatio njegovu muziku.

Prevod s francuskog
Stamenka Uvalić

trijada miodraga pavlovića

mit – istorija – priroda

štefan aug. dojnaš

Od jedne knjige do druge, razvoj jednog pesnika pokazuje se kao putovanje kroz simbole. Kao u prostoru hiljadugodišnje Kine, gde je na svakom raskršću kamena zvezda sa sibilinskim zapisima vodila putnika prema sopstvenoj sudbini, pesnik na svom krstarenju sreće različite tvorevine i znakove koji obeležavaju njegovo lutanje. Iz podudarnosti ovih znakova, podjednako realnih i imaginarnih, sa velikim simbolima čovečanstva nastaje, na kraju krajeva, mapa jedne duhovne avanture koja više nije običan dokument o ličnom putovanju u misao, već svedočanstvo o našem putovanju, o putovanju svih u značenje svoje egzistencije. Za svaku generaciju, za svaki narod, pomenuti pesnik ishodi suštinsku duhovnu avanturu koja se uvek nastavlja i koja svaki put – u legendi, u istoriji, u prirodi – otkriva znakove svog sopstvenog utemeljenja – kroz stvaralaštvo. Sa svakim novim instinskim pesnikom istorija se, još jednom, objašnjava kroz legendu u kojoj je prikazana poetski, priroda se, još jednom, otkriva kroz istoriju koja »ju je pokrila«, pri čemu se ponovo određuje njihovo značenje.

Ta istina se potvrđuje naročito u slučaju srpskog pesnika Miodraga Pavlovića. Pišući, pre mnogo godina, o njemu, istakao sam da se njegov lirizam rađa »prvenstvo iz jedne literarne strukture koju sam nekada nazvao *poetska situacija*: potencijalno epsko jezgro čija se lirska iradijacija najčešće ostvaruje kroz ispovest. Drugim rečima, poezija se stvara oko izvesnih realnih, istorijskih, mitoloških, kulturnih itd. činilaca, koji stoje jedan prema drugome, koji se u kontekstu u koji su uključeni definišu objektivno, ali se poetski ostvaruju podizanjem jednog od njih u rang lirske ličnosti. Ispovest te ličnosti predstavlja pravu egzorcizaciju simbola«. A šta u stvari znači »egzorcizirati simbole«? Nemački izraz Sinnbild ukazuje veoma jasno na dvostruku prirodu simbola: on je sastavljen iz vidljivog znaka (*Bild*) koji se lako može opažati i iz svog skrivenog značenja (*Sinn*) koje treba izneti na svetlost; dok je »znak« nepromenljivi konkretni oblik, uvek jednak sebi, njegovo »značenje« je promenljivo, zavisi od sposobnosti egzistencijalnog subjekta da ga spoji sa osećanjem, sa izražajnim kontekstom.

Simboli »ne govore«, osim onima kojima su upućeni. Poetski čin je, u najvećem stepenu, ispoljavanje te upućenosti, odnosno zahtev da »govore«, upućeni simbolima koji svoje pravo značenje otkrivaju jedino u literarnoj strukturi sposobnoj da u već oprobane modele opšteljudskog upiše lično životno iskustvo koje se dalje ne može uprošćavati. Egzorcizacija simbola predstavlja stvaralački postupak kojim se oslobađa smisao, od skrivenog on postaje čitak u tom prvidnom znaku. Poetski tekst je, dakle, specifična forma – *smisao*: ona uvodi literarnost kao aksiološku ravan u kojoj ogled – izraz postaje uhvatljiv, objašnjava i odgovara određenoj duhovnoj potrebi, kao vrednost. Sprovodni jezik, jednostavni prenosnik informacija, ulazi u svoju hipostezu, u kojoj pojam koji označava (da se izrazimo lingvističkim terminima) rasvetljava pojam koji se označava, pretvara ga u singifikativnu figuru.

Razvoj lirike Miodraga Pavlovića može se posmatrati kao prelaz od primene mitoloških simbola do istorijskih simbola, a zatim od istorijskih simbola ka simbolima čije je poreklo u prirodi. Između ovih dveju krajnosti, legende i prirode, problemi i stvaralaštvo pesnika mogu se označiti kao »srednja oblast«, kao odnos posredovanja između sakralnog i profanog, kao svojevrsan jezički sacerdotis. Postoji u Miodraga Pavlovića jedan osnovni repertoar simbola, isparljiv, no repertoar pun prestiža, onaj koji nalazi svoje izvoriste u najstarijim mitološkim tradicijama Helade: psi iz Knososa, slika Agamemnona, likovi Pindara, Deukaliona i Pire, putovanje u Delfe, itd. Koristi ih kao »maske« za neke egzistencijalne, uvek aktuelne situacije, da bi otkrio neke konstante humanog: psi koji »izveštavaju« o invaziji Dorana na Krit simbol su ponižavajućeg potčinjavanja, »kolaboracionizma« uopšte; evociranje Klitemnestrine žrtve samo je simbol kojim se predskazuje posthumana i, na neki način, neprekidna osveta kralja ubijenog u kupatilu; monolog Pindara koji »više ne želi da bude pesnik« predstavlja uvek aktuelan lament jednog barda razočaranog u svoje savremenike: *Mi nismo izdržali svoju krv. Nismo./Razvratili smo život./U kavezima leđa stajaje kipovi/kao cveće u bašti;/naša jedina nada/da se sačuva oblik čoveka.* (PINDAR U ŠETNJI); istu tugu okamenjenog čovečanstva opeva i *Sin Deukaliona i Pire*, odnosno generacije koje su došle posle onog pravog, stvarnog sveta; najzad, približavanje Delfima, toj »pupčanoj vrci« sveta, samo je prilika da se formuliše dramatično pitanje: *Zar će lepote novi vek/iz utrobe ništavila da se rodi, ili to čillime tajno prostru/ dolasku inih pljemena?* (NA PUTU ZA DELFE). Na neki način, svi simboli mitološkog porekla koje koristi Miodrag Pavlović služe onom istom egzistencijalnom pitanju koje je davno Helderlin: da li je moguće ponovo stvoriti sveti prostor u kojem će čovek razgovarati s bogovima? Sama pesnikova nostalgija za muškom stranom dostojanstva i uravnoteženom lepotoom o kojoj svedoče antičke statue, navodi na potvrđan odgovor.

Drugi nomenklator, sa nešto manje rasprostranjenim simbolima, simbolima koji su manje ušli u pamćenje ljudi, »pokrivaju« teren koji nam je bliži, dakle više ličan: istoriju Južnih Slovena i njihovih odnosa s Heladom i Vizantijom. Drama je, ovoga puta, istorijski datirana, ali ne manje rečita: kompleks inferiornosti »varvara« pred helenskim svetom: *Krišom nas pitaju pevači./ko je to bio na sahrani neba,/ko svedoči da je večnost u ropcu?/Rekli su još: ne u rušenju/nego u pesmi treba provesti noć* (SLOVENI POD PARNASOM).

Kao da je naslutio svoj budući razvoj, Miodrag Pavlović unosi u pesmu *Tugovanje* u samoci višesmisleno rešenje odnosa između sakralnog i profanog: konstantinopoljski glasnik, predstavljajući pečaćenu kuglu, odnosno najviše oznake jedne institucionalizovane religije koja je postala svetska snaga, ima pristup u dvor gospodara, dok se asketi iz naroda, predstavniku seljačkog duha, rezerviše tek uloga da se »umire prosjaci«. Ali, zar se ovde ne pojavljuje superiornost narodne duhovitosti, jako primitivne i jeretičke, nad oblicima istorijskog ugnjetavčkog saučesništva između crkve i države? Pesnikovo opredeljenje izražava se još više optužujući u *Bogumilskoj pesmi*, gde se afirmacija jeresi pretvara u protest protiv tiranije i fanatizma: *O kneževi pijani/što me sa bedama vrebate/zar mislite: neće moj govor/dalje od lokve moje krvi?/Zemlji sam blizak, ona bolje pamti reči no krv;/u nedra ću joj kazati, zagrljen sa zovima,/sve što o ljubavi znam./Mali je vaš mač/da čitavoj zemlji glavu poseče.*

Suprotnost reči/krv, simbol duela *pneuma*/soma (duša/telo), oblikuje jednu od fundamental-